

MONITORING VEILIGHEIDSBELEVING LEERLINGEN IN HET (V)SO, SBO EN PRO

versie 4 (november 2018)

Met medewerking van

Inleiding:

Een veilige omgeving is een voorwaarde voor leerlingen om te kunnen leren en zich te kunnen ontwikkelen. De wet Veiligheid op school regelt een zorgplicht voor scholen om te zorgen voor de sociale veiligheid van alle leerlingen. Een van de onderdelen van deze wet is dat scholen de veiligheidsbeleving van hun leerlingen moeten monitoren. De Inspectie van het Onderwijs ziet vanaf schooljaar 2016-2017 toe op uitvoering van de monitor. Vanaf schooljaar 2016-2017 betreft de inspectie daarbij vervolgens of een school – als de resultaten uit de monitoring daartoe aanleiding geven – passende maatregelen neemt tot verbetering.

Voor leerlingen in het regulier basis- en voortgezet onderwijs, inclusief de meeste leerlingen in het sbo en pro en groepen leerlingen in het (v)so, is inmiddels een instrument beschikbaar via Vensters.nl en via andere aanbieders. Voor verstandelijk beperkte leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs is een alternatief instrument beschikbaar. Voor ernstig meervoudig beperkte (EMB-) leerlingen is (en wordt) geen landelijke vragenlijst ontwikkeld, wel voor de intermediairs van deze leerlingen. Die vindt u in dit informatieblad.

In het (voortgezet) speciaal onderwijs en het sbo/pro zal steeds een afweging nodig zijn van welk instrument en welke wijze van afnemen passend is bij de betreffende leerling(en).

In dit informatieblad wordt in Deel 1 op een rij gezet welke instrumenten beschikbaar zijn voor het (voortgezet) speciaal onderwijs. In Deel 2 worden aandachtspunten en een vragenlijst voor intermediairs gepresenteerd voor het monitoren van de veiligheidsbeleving van EMB-leerlingen. Afgesloten wordt met adviezen voor wat-te-doen met de uitkomsten uit de monitoring; het doorzetten naar de Inspectie, maar ook het benutten van de resultaten voor schoolbeleid en -praktijk.

Belang van monitoring

Één van de bouwstenen van een goed veiligheidsbeleid is het hebben van inzicht in de beleving van de sociale veiligheid door leerlingen op een school. In het kader van de ARBO-wet gold dit al voor het personeel en met de wet Veiligheid op school van 2015 geldt dit nu ook voor leerlingen. Veel scholen monitoren daarnaast ook de veiligheidsbeleving van ouders.

Om het gevoel van sociale (on)veiligheid onder leerlingen systematisch in kaart te brengen is verplichte monitoring bij wet geregeld. Inzicht daarin maakt het immers mogelijk specifiek beleid en activiteiten te evalueren of te ontwikkelen om de sociale veiligheid op een school te kunnen vergroten.

In de wet staat dat de monitoring jaarlijks moet worden uitgevoerd en een representatief beeld van de school moet geven. Daarbij is van belang dat de school een valide en betrouwbaar instrument gebruikt, dat gestandaardiseerd is. De monitoring moet inzicht geven in de feitelijke en ervaren veiligheid en het welbevinden van leerlingen.

Het meetinstrument moet antwoorden bieden op de volgende vragen:

- ✓ Hoe ervaren leerlingen de sociale veiligheid op school?
- ✓ Hebben leerlingen te maken met aantasting van de sociale veiligheid, zoals door pesten, geweld, discriminatie, enzovoort?
- ✓ Hoe is het gesteld met het welbevinden van leerlingen op school?

Scholen kunnen zelf het instrument kiezen dat past bij de eigen situatie. Ze kunnen daarvoor gebruik maken van verschillende instrumenten die daarvoor in omloop zijn, als deze aan de wettelijke eisen voldoen. De aanbieder van het instrument dat u gebruikt kan u vertellen of dit monitoringsinstrument aan de wettelijke eisen voldoet en beschikt over een verantwoordingsdocument.

De wet bepaalt verder dat scholen een leveringsplicht hebben aan de inspectie voor de (geanonimiseerde en geaggregeerde) monitorgegevens. Het toezicht van de Inspectie is aanvullend op wat schoolbestuur en school al doen. De Inspectie let er vooral op of scholen de veiligheidsbeleving van leerlingen jaarlijks monitoren, met een representatief, betrouwbaar en valide instrument en (als de resultaten uit de monitoring daartoe aanleiding geven) of de school maatregelen neemt tot verbetering.

DEEL 1. Beschikbare instrumenten voor sbo, pro en (v)so

Er is inmiddels (m.n. voor het regulier onderwijs) een groot aantal instrumenten beschikbaar, dat aan de wettelijke eisen voldoet. Ook zijn aanbieders van kwaliteitszorginstrumenten of instrumenten voor sociaal-emotionele ontwikkeling druk doende om hun bestaande instrumenten uit te breiden met een vragenlijst die aan de wet Veiligheid op school voldoet. Langzaam aan richten deze aanbieders hun vizier ook op sbo, pro en (v)so.

Vensters.nl

Voor het regulier onderwijs, voor het sbo, het pro en voor het vso zijn kosteloze vragenlijsten beschikbaar via www.vensters.nl voor deze monitoring. De vragenlijsten voor de indicator 'leerlingtevredenheid' zijn daarvoor uitgebreid met vragen over sociale veiligheid en pesten.

Voor leerlingen in het primair onderwijs is sinds schooljaar 2018-2019 de verkorte vragenlijst van de Veiligheidsmonitor van Praktikon in de Venstersvragenlijst opgenomen. Deze vragenlijst is in principe ook bruikbaar voor leerlingen met een normale intelligentie in het *speciaal onderwijs*.

Voor leerlingen in het *praktijkonderwijs* is ook een aparte vragenlijst beschikbaar, waarin twee vragen zijn toegevoegd aan de standaardvragenlijst, die betrekking hebben op stages. Deze vragenlijst is ook bruikbaar voor leerlingen in het *voortgezet speciaal onderwijs* (uitstroomprofiel arbeid).

Wanneer je op naam van de school inlogt, kom je automatisch bij de juiste vragenlijst terecht.

Deze vragenlijsten zijn jaarlijks beschikbaar na het inloggen op het schooldeel van Vensters.nl in de periode van 1 november tot en met 30 april. De leerlingen kunnen de vragenlijst achter de PC invullen of de school kan ze individueel met leerlingen afnemen. De resultaten komen terecht in de eigen digitale managementrapportage van de school. Scholen voor (v)so en sbo kunnen deze gegevens inmiddels ook (geaggregeerd) delen met de Inspectie.

Kwaliteitsvragenlijst (V)SO+

Voor *zeer moeilijk lerende* leerlingen is door van Beekveld & Terpstra, in samenwerking met scholen voor (v)so, de Kwaliteitsvragenlijst (V)SO+ ontwikkeld. Deze vragenlijst geeft inzicht in de tevredenheid en veiligheid van leerlingen met een ontwikkelingsleeftijd van 5 tot 9 jaar. Dit instrument is in schooljaar 2016/2017 digitaal doorontwikkeld met een aantal proefscholen en is sinds schooljaar 2017/2018 (via een abonnement) beschikbaar voor andere (v)so-scholen (www.qfeedback.nl/qschool/qschool-vso-plus).

Deze vragenlijst is afgestemd op het taalbegrip en abstractievermogen van deze specifieke doelgroep en bevat naast de tevredenheidsvragen ook vragen met betrekking tot sociale veiligheid. De vragenlijst kent één vraag per pagina, automatische spraakondersteuning, gebruik van picto's en een eenvoudige antwoordschaal.

Scholen kunnen via het systeem de resultaten laten doorsturen naar inspectie. Ook kunnen de zelf de resultaten downloaden.

Andere instrumenten

Veel ontwikkelaars van bestaande kwaliteitszorgsystemen of programma's voor sociale veiligheid hebben ook een module ontwikkeld, waarin in een leerlingtevredenheidsvragenlijst vragen over sociale veiligheid zijn opgenomen. Dat zijn onder meer DigiDoc/VO-spiegel, BvPO, Kwaliteitscholen, Scholen met Succes, van Beekveld & Terpstra, WMK, LAKS, Vreedzame School, EigenWijzr, Parnassys / ZIEN, Edudat, enz. Maar ook andere ontwikkelaars zijn hiermee bezig.

Op hen rust de plicht om over een verantwoordingscertificaat te beschikken, wat een garantie biedt voor de validiteit en betrouwbaarheid van de vragenlijst voor de betreffende doelgroep. De school heeft de verantwoordelijkheid om bij de ontwikkelaar van het instrument dat zij wil gebruiken na te vragen of de aanbieder over een dergelijk verantwoordingscertificaat beschikt.

Deze vragenlijsten zijn over het algemeen gericht op leerlingen in het regulier onderwijs. Maar er zijn uitzonderingen, zoals de bovengenoemde vragenlijst Qschool (V)SO+, die ook bruikbaar kan zijn voor LVB-leerlingen in het sbo of praktijkonderwijs. De Vreedzame school heeft twee vragenlijsten, één voor groep 2 t/m 4 en één voor groep 5 t/m 8, die ook bruikbaar zijn voor het sbo (de Veiligheidsthermometer, ook te verkrijgen als een school geen Vreedzame school is).

Daarnaast is door Hogeschool Leiden speciaal voor het vso de leerklimatest vragenlijst SECCI ontwikkeld, die gratis beschikbaar is en aansluit bij het programma 'Meester in de klas' voor een positief leerklimaat in het vso. Deze vragenlijst is ook gevalideerd en geschikt om de sociale veiligheid van vso-leerlingen te monitoren. Er is ook een versie voor leerlingen met LVB. Voor meer informatie zie <https://www.hsleiden.nl/residentiele-jeugdzorg/vragenlijsten-en-handleidingen/leerklimatest>

Kort samengevat, per onderwijssoort

- SBO: Kan gebruikmaken van de reguliere vragenlijst in Vensters.nl of een product van een commerciële aanbieder dat geschikt is voor het sbo, zoals Vreedzame school, en dat beschikt over een verantwoordingscertificaat. Daarnaast kan voor LVB-leerlingen en/of leerlingen met een ontwikkelingsleeftijd van 5 t/m 9 gebruik worden gemaakt van de door B&T ontwikkelde aangepaste versie Qschool(V)SO+, met picto's, ingesproken vragen, enz.
- Pro: Veel Pro-scholen maken gebruik van ProZO! De monitor sociale veiligheid is geïntegreerd binnen de vragenlijst leerlingtevredenheid, maar kan ook als verkorte vragenlijst worden afgenomen. De vragenlijst is afgestemd met inspectie. De data van de monitor sociale veiligheid kunnen via Vensters worden doorgeleverd aan de inspectie. Daarnaast kan het Pro gebruikmaken van de reguliere vragenlijst in Vensters.nl of een product van een commerciële aanbieder dat geschikt is voor het Pro en beschikt over een verantwoordingsdocument.
- (V)SO: Kan gebruikmaken van de reguliere vragenlijst in Vensters.nl, of een product van een commerciële aanbieder dat geschikt is voor het (V)SO en beschikt over een verantwoordingsdocument. Ook kan in het VSO gebruik worden gemaakt van de SECCI van Hogeschool Leiden (heeft ook een versie voor LVG).
- (V)SO-ZML: Kan gebruikmaken van de reguliere sbo- of Pro-vragenlijst in Vensters.nl, maar dan bijvoorbeeld individueel afgenomen, en daarnaast van de voor het (V)SO aangepaste versie van Beekveld & Terpstra, Qschool(V)SO+, met picto's, ingesproken vragen, enz..
- (V)SO-EMB: Voor de EMB-populatie van (V)SO-scholen (en wellicht ook voor andere ZML-leerlingen met een lage intelligentie) vindt u hieronder nadere informatie.
- Cluster 1 en 2: Voor leerlingen in cluster 1 en 2 zijn uiteraard alle eerder genoemde instrumenten ook beschikbaar. Niet bekend is in hoeverre op die scholen ook nog andere instrumenten in omloop of in ontwikkeling zijn. Voor EMB-leerlingen op deze scholen zie de informatie hieronder.

Welk instrument voor welke leerling(en)

De bovengenoemde instrumenten bestaan allemaal uit een individuele papieren of digitale vragenlijst. Niet alle leerlingen in het sbo, Pro of (v)so zijn in staat om zo'n vragenlijst in te vullen. Of zij kunnen die wel invullen, maar zijn er aanzienlijke twijfels over de betrouwbaarheid van de antwoorden, bijvoorbeeld vanwege beïnvloeding door klasgenoten, of doordat de antwoorden bij sommige leerlingen sterk gekleurd worden door het moment.

Dat betekent dat u als school moet beslissen voor welke (typen) leerlingen de standaard-vragenlijst wel een bruikbaar instrument is en voor welke leerlingen een ander of aanvullend instrument nodig is of een aanvullende activiteit.

Ook kunt u kiezen voor een andere wijze van afnemen van de individuele vragenlijst; in de gehele groep en voor alle leerlingen tegelijk, of in kleine groepjes buiten het lokaal, of individueel in gespreksvorm (bijvoorbeeld door een onderwijsassistent of stagiaire). Met deze keuzes kan (meer) maatwerk geboden worden en zullen de uitkomsten betrouwbaarder zijn. Scholen moeten daarbij zelf onderbouwen waarom ze de resultaten representatief vinden.

DEEL 2: Veiligheidsbeleving EMB-leerlingen monitoren

Voor EMB-leerlingen is er geen standaard-instrument beschikbaar om hun veiligheidsbeleving te monitoren. Toch is het voor deze groep kwetsbare leerlingen extra van belang om daar een (betrouwbaar) beeld van te krijgen. De inspectie hanteert het uitgangspunt dat de school in die gevallen nog steeds de veiligheidsbeleving en het welbevinden moet monitoren en moet aantonen dat de wijze van monitoring aansluit bij de kenmerken van de leerlingenpopulatie.

Daarom is LECSO, samen met de PO-Raad, op zoek gegaan naar ideeën, suggesties, aanpakken, instrumenten in het onderwijsveld van SO en VSO voor EMB-leerlingen. Naast gesprekken met (groepen) scholen en EMB-experts heeft op 18 mei 2017 een expertmeeting plaatsgevonden en opnieuw op 5 april 2018. Daaruit kwam naar voren dat er bij scholen die met EMB-leerlingen te maken hebben veel belangstelling bestaat voor het beter in beeld brengen van de veiligheidsbeleving van hun leerlingen. Hierin kwam een tamelijk eenduidig beeld naar voren van de wijze waarop de veiligheidsbeleving van deze doelgroep in beeld gebracht kan worden. Daarnaast is nagedacht over de wijze waarop dit tot geaggregeerde gegevens kan leiden, die aan de Inspectie beschikbaar gesteld kunnen worden, en hoe de werkwijze verantwoord kan worden.

Omschrijving EMB-leerlingen

EMB leerlingen (ernstig meervoudig beperkte leerlingen) worden in het onderwijs omschreven als kinderen met:

- a) een laag ontwikkelingsperspectief ten gevolge van een ernstige verstandelijke beperking (IQ < 35), vaak met moeilijk te 'lezen' gedrag en ernstige sensomotorische problematiek (zoals ontbreken van spraak, bijna niet kunnen zitten/staan), of
- b) een matig tot lichte verstandelijke beperking (IQ tussen 35 en 70) en een grote zorgvraag ten gevolge van ernstige en complexe lichamelijke beperkingen, of
- c) een matig tot lichte verstandelijke beperking (IQ tussen 35 en 70) in combinatie met moeilijk te reguleren gedragsproblematiek als gevolg van ernstige psychiatrische stoornissen.

De volgende richtlijnen voor monitoring hebben vooral betrekking op de groep leerlingen onder a), van 4 tot 18 jaar. Deze leerlingen zijn extra kwetsbaar doordat zij te maken hebben met een groot aantal personen dat met hen een zorg- of onderwijsrelatie heeft. Daarbij is vaak sprake van (intiem) fysiek contact. De leerlingen zijn sterk afhankelijk van hun begeleiders, zijn zelf weinig weerbaar en veelal beperkt in hun communicatie. Dit brengt meer risico's voor grensoverschrijdend gedrag of machtsmisbruik met zich mee dan bij andere leerlingen.

Wat is er wel / niet mogelijk bij monitoring EMB-leerlingen?

Voor de groepen b) en c) uit de definitie van EMB-leerlingen is het soms mogelijk om in een individueel gesprek aan de hand van een van de voor het (V)SO ontwikkelde en genormeerde vragenlijst (zoals de Kwaliteitsvragenlijst QschoolVSO+ van B&T of de SECCI van Hogeschool Leiden (zie boven) directe antwoorden van leerlingen zelf te verkrijgen. Dit kan eventueel aangevuld worden met een vragenlijst en/of gesprekken met ouders, leerkrachten of zorgverleners. Ook hier is weer een inschatting en verantwoording van de school nodig welke wijze van monitoren gebruikt wordt voor deze groepen leerlingen, in welke setting en met welke personen.

Bij groep a) is een vragenlijst voor de leerlingen zelf geen optie, ook niet als die in een individueel gesprek met de leerling gebruikt wordt. De monitoring van de veiligheidsbeleving van EMB-leerlingen verloopt daarom altijd via intermediairs (proxy's). Dit kunnen ouders, broers/zussen, leerkrachten, zorgverleners, begeleiders leerlingenvervoer of anderen zijn, die een directe relatie met de leerling hebben. Omdat de leerling met veel mensen te maken heeft en met iedereen een andersoortige relatie kan hebben, is het van belang om altijd meerdere voor de leerling relevante personen te betrekken bij de monitoring en hun signalen bij elkaar te brengen. Dit kan dus per leerling verschillen.

Via deze personen tracht de school een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de sociale veiligheid van deze leerlingen en daarmee ook van signalen, die kunnen wijzen op onveiligheid of grensoverschrijdend gedrag van mensen in de omgeving van de leerling. Het zien van die signalen vraagt om een grote ervaringskennis en professionaliteit in de basishouding van totale communicatie. Uit recent onderzoek van Petra Poppes blijkt dat zeker ook bij problematisch gedrag van EMB-leerlingen niet bij voorbaat uitgegaan moet worden van biomedische aanleg of oorzaken, maar achter het gedrag gekeken moet worden naar mogelijke oorzaken, zoals sociale onveiligheid voor de leerling. Het bij elkaar brengen van de verschillende beelden van de relevante betrokkenen bij de leerling biedt aanknopingspunten voor het in beeld brengen van de sociale veiligheid van de leerling. Dit 'interdisciplinaire persoonlijke profiel' kan nog sterker worden wanneer bij dat gesprek ook videobeelden gebruikt worden, om met elkaar te proberen de 'taal' van de leerling te begrijpen.

Inpassen in reguliere werkprocessen

Het is aan te bevelen om zo'n gesprek met betrokkenen te voeren in aansluiting op binnen de school gangbare werkprocessen, zoals momenten waarop het OPP of het 'persoonlijk plan' wordt besproken met ouders of wanneer een (gestandaardiseerde) vragenlijst wordt ingevuld met ouders en andere betrokkenen bij de leerling. Soms gebeurt dit twee keer per jaar. De aanvullende vragen voor sociale veiligheid zouden dan één keer per jaar ingevuld kunnen worden.

Veel scholen gebruiken een gestandaardiseerde vragenlijst om de Kwaliteit van Bestaan van de EMB-leerlingen in beeld te brengen. Er zijn veel vragenlijsten in omloop die hiervoor ontwikkeld zijn, ofwel ten behoeve van het onderwijs of meer ten behoeve van de zorg voor EMB-kinderen. De meest gebruikte zijn:

1. LACCS, Goed Leven
<http://www.laccsprogramma.nl/>
2. Vragenlijst Kwaliteit van Bestaan (CCE)
<http://vkvb.cce.nl/vkvb/inschrijving>
3. POS (Personal Outcomes Scale)
<http://www.qol-instruments.nl/blog/pos/>
4. QQ (Quality Qube)
http://www.buntinx.org/quality_qube
5. LSR; cliënten over kwaliteit
<http://www.hetlsr.nl/uitgangspunten-kwaliteitsonderzoek/cok-clienten-over-kwaliteit/>
6. Zo toon ik dit! (EMB-variant van 'Dit vind ik ervan' - Siza)
<http://www.platformditevindikervan.nl/Dit%20vind%20ik%20ervan/Folder%20Zo%20toon%20ik%20dit.pdf>

Maar ook andere (genormeerde) vragenlijsten kunnen de aanzet of basis voor een dergelijk gesprek vormen.

In deze vragenlijsten wordt toegewerkt naar een beeld van de kwaliteit van het bestaan (en mogelijkheden om die middels onderwijs en/of zorg te vergroten), waaronder bijvoorbeeld het lichamelijk en sociaal-emotioneel welbevinden. Dit geldt eigenlijk ook voor een OPP of 'persoonlijk plan'. In die vragenlijsten of OPP's wordt meestal niet expliciet gevraagd naar mogelijke achtergronden of oorzaken van niet-welbevinden of sociale onveiligheid. Om daar meer zicht op te krijgen zou een aantal vragen met betrekking tot de sociale veiligheid expliciet aan de orde moeten komen, zowel in een aanvullend vragenlijstje, als in het nagesprek of OPP-gesprek. Het verdient dan wel sterk de voorkeur om naast de ouders ook andere relevante intermediairs die vragenlijst te laten invullen en/of bij het gesprek uit te nodigen.

Videobeelden kunnen het beeld zeker versterken. Dan kan gezamenlijk besproken worden hoe specifiek gedrag of expressie van leerlingen, dat op de videobeelden zichtbaar is, door verschillende betrokkenen geïnterpreteerd wordt.

Vragen voor een gesprek met intermediairs

Sociale veiligheid heeft altijd te maken met de interactie tussen mensen. We zijn hier dus op zoek naar een onderbouwde inschatting voor de mate waarin betrokkenen menen dat de EMB-leerling zich veilig voelt, ofwel de mogelijke onveiligheid die kan ontstaan door het handelen of gedrag van personen om de leerling heen.

Een EMB-leerling heeft dagelijks te maken met erg veel en ook vaak wisselende personen, waarvan hij/zij ook vrijwel geheel afhankelijk is. Dit maakt het risico op grensoverschrijdend gedrag of machtsmisbruik groot. Juist daarom is het belangrijk om gezamenlijk na te gaan of er mogelijk veiligheidsrisico's bestaan voor de leerling.

Die risico's kunnen zich voordoen in de schoolsituatie, de thuissituatie, een therapie- of zorgsituatie, het leerlingenvervoer of andere plaatsen in de openbare ruimte waar de leerling komt. Daarmee kan de veiligheid of onveiligheid bepaald worden door een groot aantal betrokkenen. Denk onder andere aan leerkrachten, onderwijsassistenten, medeleerlingen (in de klas, in de school, op het schoolplein, in het schoolbusje, enz.), ouders / verzorgers, broers/zussen, verdere familie/kennissen, therapeuten, zorgverleners, chauffeurs en andere leerlingen in het leerlingenvervoer, niet-onderwijzend personeel, stagiaires, vrijwilligers, bezoekers op school, burens, enzovoort. Bij deze vragenlijst gaat het met name om de veiligheidssituatie op school en onderwijsgerelateerde situaties.

Op basis van de al bestaande vragenlijsten voor het regulier- en speciaal onderwijs én de inbreng van de deelnemers aan de twee expertmeetings is de onderstaande vragenlijst opgesteld. Daarbij is zo veel mogelijk rekening gehouden met de algemene kwaliteitscriteria voor de monitoring van de veiligheidsbeleving van leerlingen in het onderwijs. Dat houdt onder meer in dat bij het afnemen van de vragenlijst altijd wordt gekeken naar de onderwijssoort en het leerjaar waarin de leerling zich bevindt en dat de vragen zijn voorzien van een 5-punts antwoordschaal. Per vraag wordt de minimale score en maximale score weergegeven. Op basis van de minimale en maximale score kunnen respondenten een indicatie geven van de tevredenheid per vraag.

Vragenlijst voor intermediairs van EMB-leerlingen

Aanvullend op een van de vragenlijsten rond de kwaliteit van bestaan, kunnen de volgende vragen worden toegevoegd voor intermediairs van EMB-leerlingen.

De leerling zit in leerjaar: so 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 vso 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

De leerling zit op niveau / afdeling:

Geef uw mening over de stellingen met betrekking tot deze leerling, door een cijfer te geven van 1 tot 5, waarbij 1 laag is en 5 hoog. Andere betrokkenen kunnen zijn: leerkrachten, onderwijsassistenten, stagiaires, therapeuten, zorgverleners, chauffeurs leerlingenvervoer, ander bij de school betrokken personeel of bezoekers.

	Vragen	1	2	3	4	5
1.	Voelt de leerling zich volgens u veilig op school ?	zeer onveilig				zeer veilig
2.	Behandelen alle betrokkenen op school de leerling volgens u met respect?	nooit				altijd
3.	Is de leerling de afgelopen drie maanden volgens u gepest of uitgescholden door andere leerlingen of door personeel of andere betrokkenen bij de school?	heel vaak				helemaal niet
4.	Hebben leerlingen of andere betrokkenen volgens u de leerling expres lichamelijk pijn gedaan (<i>denk aan schoppen, slaan, knijpen, enz.</i>)	heel vaak				helemaal niet
5.	Is er bij de verzorging van de leerling volgens u wel eens sprake van grensoverschrijdend gedrag? (<i>denk aan te hardhandig vastpakken, ongewenste aanrakingen, te grote inbreuk op de privacy of zelfbeschikking, enz.</i>)	heel vaak				helemaal niet
6.	Is de leerling de afgelopen drie maanden gediscrimineerd door andere leerlingen of andere betrokkenen? (<i>bijv. op basis van de handicap, geslacht, huidskleur, enz.</i>)	heel vaak				helemaal niet
7.	Denkt u dat de leerling bang is voor andere leerlingen of andere betrokkenen bij de school?	heel bang				helemaal niet bang
8.	Gaat de leerling volgens u met plezier naar school?	nooit				altijd
9.	Voelt de leerling zich volgens u thuis in de groep op school?	heel slecht				heel goed
10.	Bent u van mening dat de school de leerling steunt of helpt wanneer de leerling te maken heeft gehad met onveiligheid?	nooit				altijd
11.	Bent u tevreden over wat de school doet tegen pesten en sociale onveiligheid?	heel ontevreden				heel tevreden

Een representatief en actueel beeld

In de wet staat dat de monitoring jaarlijks moet worden uitgevoerd. Daarmee kan een actueel beeld gegeven worden. Aanbevolen wordt om de monitor uit te voeren in de periode januari t/m april.

Voor een representatief beeld van deze groep EMB-leerlingen kan, in het belang van de leerlingen, de vragenlijst natuurlijk bij voorkeur worden afgenomen voor alle leerlingen. Maar wat betreft de wettelijke eisen is (bijvoorbeeld bij een grote populatie van EMB-leerlingen) een steekproef toereikend. Deze steekproef moet groot genoeg zijn om betrouwbaar te kunnen zijn. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen een *minimaal* aantal respondenten dat nodig is voor betrouwbaar onderzoek en een *gewenst* aantal respondenten. Dat komt in de praktijk ongeveer neer op minimaal 40% van de leerlingen en het gewenste aantal bedraagt ongeveer 65% van het totale aantal EMB-leerlingen op de school.

Van individuele vragenlijsten naar een groepsscore en schoolscore

Na het invullen van de individuele vragenlijsten door de betrokkenen bij de EMB-leerlingen kan een *totaalscore per leerling* worden berekend, door de gemiddelden (cijfers 1 t/m 5 in de vragenlijst) van de verschillende ingevulde vragenlijsten per leerling per vraag te berekenen.

Vervolgens kan een *gemiddelde score per vraag* berekend worden voor de totale groep van EMB-leerlingen. Daarvoor worden de totaalscores per leerling per vraag opgeteld en gedeeld door het aantal leerlingen waarvoor die vraag is beantwoord. Desgewenst kan natuurlijk voor gebruik op school ook nog een gemiddelde per klas/groep worden berekend.

De *algemene tevredenheid van de EMB-leerlingen* kan berekend worden door de gemiddelde scores per vraag op te tellen en te delen door het aantal vragen (bij gebruik van deze vragenlijst dus delen door 11).

Verantwoordingsdocument

De wet vraagt van scholen dat een valide en betrouwbaar instrument wordt gebruikt, dat gestandaardiseerd is. De aanbieder van zo'n instrument moet dan zorgen voor een zogenaamd 'verantwoordingsdocument', waarin betrouwbaarheid en validiteit worden aangetoond.

Een gestandaardiseerd instrument is voor EMB-leerlingen (nog) niet beschikbaar. De Inspectie van het Onderwijs vraagt van scholen toch dat zij onderbouwen waarom zij de veiligheidsbeleving van de EMB-leerlingen op deze wijze gemonitord hebben. In zo'n 'verantwoordingsdocument' moeten scholen beschrijven hoe zij hebben gestreefd naar een werkwijze/methode die passend is voor deze doelgroep en die:

- actueel is;
- een representatief beeld geeft;
- betrouwbaar is (wat is gedaan om de betrouwbaarheid optimaal te krijgen? *Denk aan afnamecondities, meerdere bronnen benutten, gestructureerde afname, passend bij de populatie, enz.;*
- valide is (meten we wat we willen meten? *Denk aan gebruik maken van bestaande vragenlijsten voor in kaart brengen van ondersteuningsbehoeften of kwaliteit van bestaan, enz.*).

Hiermee kan aannemelijk worden gemaakt dat de monitorgegevens van de EMB-leerlingen een 'onderbouwde inschatting' vormen. In deze notitie kunt u al heel veel argumenten en zinsneden vinden, die voor zo'n verantwoordingsdocument gebruikt kunnen worden. Zo'n document maak je feitelijk bij de eerste keer. Daarna pas je, bij dezelfde werkwijze, jaarlijks alleen data en aantallen leerlingen aan.

De inspectie voert jaarlijks een prestatieanalyse uit. Onderdeel hiervan is de controle van de monitorgegevens (naast de andere aspecten van de zorgplicht sociale veiligheid, zoals het voeren van veiligheidsbeleid en het hebben van een coördinator en aanspreekpunt voor pesten). Ook tijdens de vierjaarlijks onderzoeken naar bestuur en scholen kan de monitoring onderwerp zijn van (start)gesprek en onderzoek. De monitoringsverplichting is onderdeel van de standaard 'Veiligheid' (SK1).

Naast de uitkomsten van de monitoring van de veiligheidsbeleving zal de Inspectie van het Onderwijs ook kijken naar andere aspecten van de sociale kwaliteit van de school, zoals het pedagogisch beleid, het veiligheidsbeleid, de leerlingenzorg en de kwaliteitszorg van de school.

Monitoregegevens doorzetten naar de Inspectie van het Onderwijs

Allereerst is het van belang om de geaggregeerde en gegeneraliseerde uitkomsten van de monitor door te zetten naar de Inspectie van het onderwijs. Dit kan via Vensters / Scholen op de kaart, als u daarvan gebruik heeft gemaakt voor de monitoring, door daar aan te vinken dat de uitkomsten door mogen naar de Inspectie.

Wanneer u een ander monitorinstrument heeft gebruikt en de toetsleverancier afspraken met de inspectie heeft gemaakt én de school toestemming heeft gegeven voor doorlevering van de gegevens kunt u de monitoregegevens via de toetsleverancier aanleveren bij de inspectie. Een overzicht hiervan staat op de website van de inspectie:

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/sociale-veiligheid/toezicht-op-naleving-zorgplicht-sociale-veiligheid-op-school>)

Als die link er niet is bent u zelf verantwoordelijk voor het doorgeven van de uitkomsten aan de Inspectie. Dat zal zeker gelden voor scholen met EMB-leerlingen of scholen met veel verschillende populaties. Wat u aan de Inspectie doorgeeft is de gemiddelde score per schoolsoort / leerweg, of bij EMB-leerlingen de gemiddelde score voor alle EMB-leerlingen per vraag en in totaal. Daarnaast geeft u ook het 'verantwoordingsdocument' door. Onderdeel van dit document is een onderbouwing waarin het bestuur beschrijft hoe de wijze van monitoring aansluit bij de kenmerken van de leerlingenpopulatie én waarom de gegevens representatief zijn. En u geeft aan wat u gaat doen om de eventuele onveiligheid aan te pakken. Alle documenten die betrekking hebben op de monitoring moeten het documenttype 'Veiligheidsmonitor' krijgen.

De handigste manier om die gegevens door te zetten is via het ISD (Internet Schooldossier):

<https://www.onderwijsinspectie.nl/internet-schooldossier> De gegevens worden bij voorkeur vòòr 1 mei, maar uiterlijk vòòr 1 augustus aangeleverd.

Metten om te weten

Daarnaast meten we natuurlijk niet om het meten zelf, maar om ervan te leren en de uitkomsten te benutten voor versterking van de sociale veiligheid op school. Scholen bedenken daar zelf allerlei werkvormen en aanpakken voor. De uitkomsten bespreken in het team en in de MR zijn daarbij de meest voorkomende vormen. Maar ook zijn er scholen die er op een ouderavond met ouders over in gesprek gaan, met als doel suggesties te krijgen voor de versterking van de sociale veiligheid op school. Ook worden de uitkomsten gebruikt als aanknopingspunt voor mentorlessen over sociale veiligheid of een andere klassenactiviteit om het thema pesten te bespreken.

De monitor veiligheidsbeleving leerlingen kan, naast andere bronnen van informatie (zoals de vertrouwenspersonen, aanspreekpunt pesten, IB'er/zorgcoördinator, incidentenregistratie, enz.), nuttige input bieden voor de jaarlijkse evaluatie van het sociale veiligheidsbeleid van de school. Zo kan de school concluderen dat het raadzaam lijkt om meer preventieve activiteiten aan te bieden voor leerlingen, om voor specifieke groepen te werken aan de groepsdynamiek of om leraren deskundiger te maken in het creëren van een positief pedagogisch klimaat. Bijvoorbeeld het volgen van de Training 'Meester in de klas', na afname van de SECCI. Zie:

<https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/residentiele-jeugdzorg/onderzoek/beschrijving-meester-in-de-klas---november-2015.pdf>

Een belangrijk aandachtspunt is ook te bedenken wat je te bieden hebt aan de leerlingen die aangeven dat zij zich onveilig voelen of gepest worden. De vragenlijst wordt in principe anoniem afgenomen, dus is de eerste vraag: (hoe) kennen we die leerlingen? Een voor de hand liggende mogelijkheid is om onder de vragenlijst of na het gesprek daarover aan te geven bij wie zij terecht kunnen als ze behoefte hebben om hierover door te praten.

Meer informatie

LECSO / PO-Raad
Expert sociale veiligheid / auteur

Corine van Helvoirt info@lecco.nl
Marij Bosdriesz mbosdriesz@inenomschool.nl

06 – 10 222 091
06 – 166 108 17